

Wileńska szkoła prawa karnego

Wprowadzenie

Działalność naukowa oraz publikacje i poglądy pracowników Wydziału Prawa i Nauk społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego (dalej: USB) w Wilnie z okresu 1919–1939 cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem współczesnych naukowców i prawników praktyków. W ostatnich latach daje się nawet zaobserwować jego wzrost, o czym świadczą liczne publikacje, które mają nie tylko charakter przyczynkowski, ale też i monografii². W niektórych z nich wskazuje się na kolejne postaci wybitnych prawników, których poglądy i działalność zasługują na opracowania monograficzne. Najnowsza z ogłoszonych drukiem prac pióra profesora Michała Balcerzaka dotyczy działalności wileńskich prawników – specjalistów prawa międzynarodowego. Lektura tego artykułu, jak również wieloletnie zainteresowanie prawem karnym,

¹ <https://orcid.org/0000-0003-2452-2842>

² Tarkowski Mikołaj, *Prawo publiczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Zeszyty Prawnicze UKSW”, 2009, nr 9/1, s. 191–217; tenże, *Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)*, „Studia Iuridica Toruniensia”, 2010, t. VII, s. 105–128; tenże, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 2015; Święcicki Andrzej, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego i jego spuścizna*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Ludwik Piechnik, Kazimierz Puchowski (red.), Kraków 1996; Supruniuk Anna, Supruniuk Mirosław Adam, *Nauki prawne w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1944*, [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach II Rzeczypospolitej*, Magdalena Pyter (red.), Lublin 2008; Juchniewicz Tadeusz, Pluta Przemysław, Witold Świda, *Przyczynek do dziejów wileńskich przyszedłego Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego*, „Rocznik SNPL”, Wilno, Litwa, 2018, T. 18, s. 439–450; Żukowski Przemysław Marcin, Bronisław Wróblewski – Stefan Glaser. *Sprawa katedr prawa i procesu karnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa”, 2021, 14 (3), s. 331–354; Snarski Tomasz, Wróblewski, Sopot 2020; Balcerzak Michał, *O wileńskiej szkole prawa międzynarodowego (1919–1939)*, [w:] *Polska nauka prawa międzynarodowego: dziedzictwo przeszłości i wyzwania współczesności*, Anna Przyborowska-Klimczak, Wojciech Staszewski, Paulina Krukowska-Siembida [i in.] (red.), „Źródła i Monografie / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, vol. 525, Lublin 2022, s. 177–208.

skłoniły mnie do przygotowania niniejszej publikacji. Podsumowując swoje rozważania, Balcerzak wskazuje, że pojęcie „szkoły” odnoszące się do konkretnej dyscypliny naukowej może być rozumiane dwojako, w zależności od przyjętych kryteriów. Z jednej strony „szkoła” może być ośrodkiem nauczania i badania określonej dyscypliny³, z drugiej – to pojęcie może odnosić się do intelektualnej wspólnoty składającej się z uczonych, których jednocześnie pewne idee lub sposoby podejścia do określonych problemów naukowych. Takie szkoły związane są z pewnym miejscem lub ośrodkiem naukowym i wyznaczane przez dorobek wybitnego uczonego, który uważany jest za twórcę „szkoły” lub podejścia naukowego. O ile w odniesieniu do naukowców badających na USB prawo narodów nie można wprost stwierdzić, że stworzyli oni szkołę w tym drugim znaczeniu (tak jak np. powstała w tym okresie we Lwowie, wokół profesora Ludwika Ehrlicha), o tyle na pewno można wykazać istnienie takowej w zakresie nauki prawa karnego. Tą właśnie grupą prawników, skupionych wokół postaci profesora Bronisława Wróblewskiego, którego wybitny krakowski karnista profesor Władysław Wolter określił słowami „niezwykły ten umysł”⁴, zajmę się w dalszej części tekstu.

Podkreślenia wymaga też to, że określenie „wileńska szkoła prawa karnego” nie pochodzi ode mnie. Naukowcy skupieni wokół niej sami zdawali sobie sprawę ze specyfiki metod badawczych i łączącego ich podejścia naukowego. Przykładowo prof. Andrzej Mycielski wskazuje, że swą pracę *Fikcjonalizm w prawie i nauce prawa*⁵, wydaną w *Ogólnej nauce o prawie*⁶, tworzył pod opieką i patronatem Bronisława Wróblewskiego, w ramach jego „szkoły” i świetnego seminarium⁷.

Zanim jednak przejdę do omawiania sylwetek naukowców związanych ze szkołą wileńską w latach 1919–1939, nie mogę nie odnieść się

³ Balcerzak Michał, *O wileńskiej szkole...*, s. 23.

⁴ Opałek Kazimierz, Wolter Władysław, *Nauka filozofii prawa i prawa karnego w Polsce*, [w:] XVII Tom, *Historia nauki polskiej w monografiach*, Kraków 1948, s. 30.

⁵ Mycielski Andrzej, *Fikcjonalizm w prawie i nauce prawa*, [w:] Wróblewski Bronisław (red.), *Ogólna nauka o prawie. Studia pod redakcją prof. Bronisława Wróblewskiego*, Tom II, Nakładem Koła Filozoficznego Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1936, s. 1–79.

⁶ Wróblewski Bronisław (red.), *Ogólna nauka o prawie. Studia pod redakcją prof. Bronisława Wróblewskiego*, Tom II, Nakładem Koła Filozoficznego Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1936.

⁷ Mycielski Andrzej, *Chwile czasu minionego*, Kraków 1976, s. 221.

do wydarzeń, które skutkowały restrukturyzacją Wydziału Prawa i Nauk Społecznych USB i odejściem innego wybitnego znawcy prawa i procesu karnego – prof. Stefana Glasera⁸, autora poczytnych i często cytowanych podręczników zarówno prawa karnego materialnego, jak i procesowego oraz współautora komentarzy do kodeksów. Jak wskazuje Przemysław Żukowski, Wróblewskiego i Glasera „łączyło zamiłowanie do prawa karnego, przy czym ten pierwszy był tylko (i aż) uczonym, a drugi – z konieczności – również praktykiem. Poza tym dzieliło ich chyba wszystko (...), patrząc politycznie, pierwszy był zwolennikiem, a na pewno sympatykiem Józefa Piłsudskiego i jego obozu; czy również sanacji i obozu pomajowego – tego nie jestem w stanie autorytatywnie stwierdzić (...), drugi był tej opcji zdecydowanym przeciwnikiem i jednocześnie sympatykiem Frontu Morges”⁹.

Jako pierwszy Katedrę Prawa i Procesu Karnego USB objął Bronisław Wróblewski, procedura jego powołania na katedrę, wszczęta w 1921 r., zakończyła się objęciem jej 1 kwietnia 1923 r.¹⁰ W tym samym roku podjęto starania o utworzenie kolejnej katedry, tym razem procesu karnego, na którą 28 lutego 1924 r. został powołany profesor Uniwersytetu Lubelskiego Stefan Glaser¹¹. Pomiędzy tymi wybitnymi naukowcami doszło do konfliktu personalnego na tle m.in. poglądów politycznych. Konflikt, dotyczący także równoległego istnienia dwóch katedr kierowanych przez dwóch profesorów, zakończony został likwidacją 25 września 1933 r. katedry kierowanej przez prof. Glasera wraz z prowadzonym przezeń seminarium, wówczas 39-letni profesor w trybie. „reformy jędrzejewiczowskiej” został przeniesiony w stan nieczynny. Likwidacja tej katedry związana była zapewne też z tym, że Glaser był

⁸ Należy wskazać, że istnienie odrębnej „szkoły” w naukach prawnych często owocuje wydaniem powszechnie dostępnego i ogólnie znanego podręcznika danej dziedziny prawa. Prof. Stefan Glaser był autorem szeregu podręczników z zakresu prawa karnego materialnego i procesowego, jak również współautorem (z Aleksandrem Mogilnickim) komentarzy do kodeksów, zaś w ramach działalności prof. B. Wróblewskiego taki podręcznik nie powstał, wydano jedynie szereg skryptów opartych na jego wykładach.

⁹ Żukowski Przemysław Marcin, *Bronisław Wróblewski – Stefan Glaser...*, dz. cyt., s. 332.

¹⁰ Tamże, s. 342. B. Wróblewski wykładał na USB od roku akademickiego 1921/1922.

¹¹ Tamże, s. 344.

jednym z sygnatariuszy tzw. Protestu Brzeskiego skierowanego przeciwko rządzącej Sanacji¹². Jego postawa ujawniła się także i w trakcie krytyki postępowania władz wobec profesora Stanisława Kota¹³. Związane z powyższym sporem kontrowersje ujawniły się również w związku z procedurą habilitacji Witolda Świdy¹⁴. Glaser poświęcił się praktyce adwokackiej, nie rezygnując jednakże z publikowania rozpraw naukowych, z których za szczególnie cenne uważane są te z zakresu międzynarodowego prawa karnego. Po II wojnie światowej pozostał na emigracji, był inicjatorem stworzenia polskiego Wydziału Prawa na Uniwersytecie w Oxfordzie, na którym pełnił funkcję dziekana. Pamięć o profesorze Stefanie Glaserze pozostaje do dziś żywa, szczególnie w środowisku prawników skupionych wokół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II.

Bronisław Wróblewski

Pierwszoplanową postacią szkoły wileńskiej był jej twórca a zarazem główny autorytet intelektualny i naukowy, wokół którego skupiało się środowisko wileńskich karnistów – profesor Bronisław Wróblewski. Jego zdolności i aktywność objawiały się nie tylko w licznych publikacjach, w tym monograficznych, z których część miała charakter pionierski – dotykając problematyki, która nie była uprzednio przedmiotem opracowań naukowych. Chodzi także o prowadzenie seminarium, które wypromowało kilku późniejszych profesorów prawa i postępowania karnego (Witold Świda, Igor Andrejew, Mikołaj Leonieni, Stanisław Stomma). W tym seminarium, swoistej „szkole”, gromadzili się także i specjaliści z innych dziedzin prawa, np. późniejszy prof. Andrzej Mycielski. Niektóre prace wykonane w ramach seminarium udało się ogłosić drukiem (co nie było łatwe do osiągnięcia w tamtym okresie, publikacja prac seminaryjnych, a nawet rozpraw doktorskich napotykała na poważne trudności,

¹² Stefan Glaser dokładnie opisuje te wydarzenia z własnej perspektywy w swej książce: Glaser Stefan, *Urywki wspomnień*, Londyn 1974, s. 11–27.

¹³ Stefan Glaser poświęcił sprawie aresztowania prof. S. Kota oddzielny artykuł w czasopiśmie „Głos Prawa” (Glaser Stefan, *O wymogach rewizji i aresztu na tle sprawy prof. Stanisława Kota*, odbitka z „Głosu Prawa” (Lwów) 1938, nr 1–2, 1938), z uwagi na publikację tego tekstu cały nakład czasopisma został skonfiskowany i zniszczony, ocalały jedynie nadbitki artykułu.

¹⁴ Por. Glaser Stefan, *Urywki...*, s. 156.

głównie natury finansowej)¹⁵. Ponadto, podobnie jak niektórzy inni profesorowie USB, także profesorstwo Wróblewscy organizowali liczne spotkania towarzyskie, na których gościli intelektualistów i przedstawicieli środowisk artystycznych, co znacznie ułatwiało wymianę poglądów w nieoficjalnej atmosferze¹⁶.

Z powszechnie dostępnej w przestrzeni publicznej fotografii Wróblewskiego spogląda młody, gładko ogolony człowiek, o świdrującym, przenikliwym spojrzeniu i w korporanckim „dekle”¹⁷ na łysej głowie. To właśnie przyszły dziekan (1934–1936) Wydziału Prawa i Nauk Społecznych – USB i jedyny dotychczas polski karnista, który doczekał się poświęconego mu opracowania monograficznego¹⁸. Z kolei w pracach dotyczących nurtu socjologicznego w polskim prawie karnym, wskazuje się na występujące w tym nurcie trzy główne kierunki: ściśle so-

¹⁵ Ukazały się dwa tomy studiów pt. *Ogólna nauka o prawie. Studia*, pod redakcją Bronisława Wróblewskiego. Publikowali w nich uczestnicy jego interdyscyplinarnego seminarium, tacy jak: Józef Zajkowski, Andrzej Mycielski, Sawa Frydman, Sergiusz Arsenjew, Jan Rutski, Michał Król, Eliaasz Drapkin.

¹⁶ W prowadzeniu takiego „salonu” B. Wróblewskiemu pomagała małżonka o nieprzeciętnej urodzie – Krystyna *de domo* Hirschberg Wróblewska – malarka i absolwentka ASP. W swoich wspomnieniach A. Mycielski tak opisuje pierwsze z nią spotkanie: „(...) Miałem już tylko na mojej liście jedną wizytę niezalutowaną, u nieznanego mi dotąd z widzenia Bronisława Wróblewskiego. Wiedziałem jedynie, że był kierownikiem katedry prawa karnego i chyba bardzo już niemłodym, jak mi się wówczas – mylnie zresztą całkiem – wydawało. Stoję zatem w odrapanej sieni przed drzwiami z jego wizytówką, spodziewając się ujrzeć w nich za chwilę podstarzałego profesora, ciągnę za sznurek dziwnej jakiejś kołatki... i oto własnym oczom nie wierzę. Widzę przed sobą młodą kobietę, zjawiskowo piękną. Coś na kształt kwiatu, pełnego wdzięku, gdzieś w ponurym więziennym lochu. Oszołomiony stoję jak wryty, z głupim zapewne wyrazem twarzy, i coś mamrocę niezrozumiale, a śliczna pani rzuca mi krótko, że „męża nie ma” i, niestety, znika za drzwiami (...). Widziałem twarze, pełne powagi, siedzących wokół mnie uczonych... a także oczy, fiołkowej barwy, cudnej nieznanomej”. Mycielski Andrzej, *Chwile czasu minionego...*, s. 201–202.

¹⁷ B. Wróblewski był filistrem korporacji K! Konwent Polonia w Dorpacie. Korporacji tej „w setną rocznicę powstania” zadedykował książeczkę pt. *Ideologia korporacji akademickich*, Wilno 1928.

¹⁸ Znamienne jest to, że poświęcona mu monografia T. Snarskiego, wydana w „Bibliotece Palestry” w 2020 r. nosi tytuł *Wróblewski*. Zauważyć należy, że syn B. Wróblewskiego – Jerzy Wróblewski, profesor i rektor Uniwersytetu Łódzkiego, uważany za wybitnego teoretyka prawa, twórcę koncepcji klaryfikacyjnej wykładni prawa, takiej monografii się nie doczekał.

cjologiczny, prawno-naturalny i neoklasycyzujący, przy czym Wróblewski uważany jest za czołowego przedstawiciela tego ostatniego¹⁹. Wróblewski ukończył studia prawnicze w Dorpacie w r. 1915, debiut naukowy profesora stanowiła bardzo przychylnie przyjęta praca *Przestępstwa tłumu*, wydana w 1922 r. Praca ta stanowi jedno z niewielu do dziś wydanych opracowań dotyczących tego zagadnienia. Jej autor nie tylko ujawnił dogłębną znajomość literatury francuskiej, angielskiej czy rosyjskiej, ale wyraźnie pokazał zainteresowanie, tak charakterystyczne dla jego dalszej pracy naukowej, nie tylko prawem karnym, ale także i kryminologią, socjologią, psychologią oraz teorią prawa. Takie właśnie, interdyscyplinarne, podejście, wymykające się czystej dogmatyce prawa karnego, będzie charakteryzowało przedstawicieli tzw. szkoły wileńskiej. Autor pośrednio odnosi się do tych właśnie dziedzin, w konkluzji swoich rozważań nad przestępczością tłumu wskazując, że *należy zwrócić uwagę na to, że walka z przestępczością tłumu, nie może całkowicie spoczywać w rękach prawodawcy kryminalnego. Ani więzienie, ani ciężkie roboty nie wpłyną na ludzi, którzy czynią przestępstwa, traktując je jako samoobronę, lub z przeświadczenia, że im się dzieje krzywda, że tak czy inaczej muszą cierpieć, co jest podstawą w większości wypadków ruchów zbiorowych. W obecnej chwili główną uwagę należy skierować na racjonalne środki zapobieżenia formowaniu się tłumu i umiejętne ich zastosowanie przez sumienne i fachowo wykształcone organy władzy*²⁰.

W tym samym 1922 r. ukazuje się monografia poświęcona polityce kryminalnej, także jedna z pierwszych z tej dziedziny wiedzy, wydana w języku polskim. Zawarte w niej rozważania również nacechowane są naukową interdyscyplinarnością, szczególnie liczne są argumenty z zakresu socjologii. Wróblewski nie tylko wskazuje, że polityka kryminalna jest nową gałęzią wiedzy, której pojęcie i zakres nie są ustalone²¹, ale wykorzystuje tu już pojęcie penologii, którego wprowadzenie do polskiego języka prawniczego przypisuje się właśnie jemu. W pracy tej

¹⁹ Wąsowicz Marek, *Nurt socjologiczny w polskiej myśli prawnokarnej*, Warszawa 1989, s. 96–108.

²⁰ Wróblewski Bronisław, *Przestępstwa tłumu*, Wilno 1922, s. 74.

²¹ Wróblewski Bronisław, *Wstęp do polityki kryminalnej*, Wilno–Lida–Oszmiana–Wilejka Pow., 1922, s. 3.

na pierwszy plan wysuwają się rozważania dotyczące roli państwa i społeczeństwa w zwalczaniu przestępczości, w tym powrotności do przestępstwa i koncepcji zbliżonych do resocjalizacji. Rozwinął te koncepcje w wydanej w 1928 r. pracy *Zarys polityki karnej*²², która w całości i fragmentach ukazała się także i w języku francuskim²³. Rozważania te, wzmacnione publikacją dotyczącą patronatów więziennych²⁴, powrócą następnie w pracach i działalności jego uczniów, o czym będzie mowa dalej.

Pierwszym wielkim dziełem Wróblewskiego, które do dzisiaj inspirowuje naukowców i znajduje się – można powiedzieć – w kanonie lektur każdego, kto chce zajmować się prawem karnym, jest monumentalna, dwutomowa *Penologia. Socjologia kar*, wydana w 1926 r.²⁵ Praca ta, stanowiąca charakterystyczny dla epoki popis erudycyjny, stanowi niejako syntezę europejskiego dorobku naukowego w dziedzinie kar. Wywód jest poprowadzony od samego zjawiska kary i jego społecznej racjonalizacji, przez różnego rodzaju reakcje społeczne na przestępstwo i ich funkcje oraz kierunki oddziaływania. Autor rozważał także różnego rodzaju okoliczności wyłączające odpowiedzialność, jak również tak nowatorskie koncepcje, jak odpowiedzialność karna osób prawnych.

Drugim wielkim dziełem Wróblewskiego są wydane w 1934 r. *Studia z dziedziny prawa i etyki*²⁶, obszerne, wielowątkowe opracowanie, które wydaje się być pisane przede wszystkim z myślą o sędziach. Tymże sędziom poświęcił autor swe pionierskie badania ankietowe, opracowane i przeprowadzone wraz ze Swidą, dotyczą one sędziowskiego wymiaru kary i okoliczności wpływających na ten wymiar.

Profesor Bronisław Wróblewski zmarł 26 sierpnia 1941 r. w Wilnie, w trakcie przeszukiwania jego mieszkania przez funkcjonariuszy niemieckich, w obecności całej swojej rodziny²⁷. W mowie pogrzebowej

²² Wróblewski Bronisław, *Zarys polityki karnej*, Wilno 1928.

²³ Wróblewski Bronisław, *Rationalisation téléologique – évolutive des peines* (extrait de la Revue de Droit Pénal et de Criminologie, Mai 1928); tenże, *Principes fondamentaux de la politique pénale* (Extrait des Etudes Criminologiques), Paris 1930.

²⁴ Wróblewski Bronisław, *Patronat więzienny w Wilnie*, Wilno 1931.

²⁵ Wróblewski Bronisław, *Penologia. Socjologia kar*, T. I–II, Wilno 1926. Wydanie francuskie ukazało się w 1928 r.

²⁶ Wróblewski Bronisław, *Studia z dziedziny prawa i etyki*, Warszawa 1934.

²⁷ W literaturze pojawiają się także i inne okoliczności śmierci profesora, w tym informacja (nieprawdziwa), że przeszukiwanie prowadziło NKWD. Z kolei Rafał Lemkin, twórca pojęcia „ludobójstwo” i znajomy Wróblewskiego, podaje informację o rzekomym

celebrans powiedział o nim, że był „mądry w sądzie, rozważny w radzie”²⁸. Po upływie 40 lat od śmierci profesora, jego uczeń Igor Andrejew tak go charakteryzował:

Był socjologiem. Zaczął od rozważań socjologicznych o przestępstwie thumu, potem przeszedł do socjologii kar, dalej, jeśli można tak powiedzieć – do socjologii normy prawnej, wreszcie zastosował technikę socjologiczną do sędziowskiego wymiaru kary.

Był filozofem. Interesował się zagadnieniami etyki. To co napisał ma wartość nieprzemijającą.

*Był prawnikiem. Wniósł ważki wkład do analizy pojęć i instytucji prawnych. Ale był prawnikiem – uczonym, który nie zadowala się gimnastyką myślową nad tekstem ustawy. Był uczonym – prawnikiem, który poznał prawo, jego genezę i funkcje*²⁹.

Trudno chyba o lepsze podsumowanie roli profesora, któremu zawdzięczamy intelektualne fundamenty wileńskiej szkoły prawa karnego.

Ostatnie prace profesora Wróblewskiego podzieliły trudne losy związane z II wojną światową. Błyskotliwy artykuł *Naukowa racjonalizacja w prawie kryminalnym*, zamieszczony w 1939 r. w RPEiS³⁰, został zniszczony wraz z całym nakładem czasopisma w zbombardowanej we wrześniu tego roku drukarni. Dzięki temu, że numery dla prenumeratorów wysłano przed dniem 1 września, kilkanaście egzemplarzy ocalało i dziś tekst jest dostępny w bibliotecznych zasobach elektronicznych. Z kolei ostania książka *Język prawny i prawniczy*³¹ została wydana pośmiertnie w 1948 r. O aktualności prezentowanych w niej poglądów świadczy

zagryzieniu Wróblewskiego przez jego własnego psa (informacja nieprawdziwa). Prócz tego opisuje on swoje ostatnie spotkanie z rodziną Wróblewskich – profesor miał siedzieć wraz z żoną w nieogrzewanym mieszkaniu, żywność dzielić na małe równe porcje. Lemkin wspominał, że „twarz profesora była woskowa, oczy jak zimne szkło spoglądały na mnie, pozbawione wyrazu. (...) Z kolei na propozycję wystarania się przez Lemkina o szwedzką wizę B. Wróblewski miał odpowiedzieć – to moje miasto i tutaj chcę umrzeć”. Zob. Frieze Donna-Lee (red.), *Nieoficjalny. Autobiografia Rafała Lemkina*, Warszawa 2018, s. 118–119.

²⁸ Andrejew Igor, *Miejsce twórczości Bronisława Wróblewskiego w rozwoju nauk prawnych*, „Studia Prawnicze”, 1983, z. 3, s. 3.

²⁹ Tamże, s. 7–8.

³⁰ Wróblewski Bronisław, *Naukowa racjonalizacja w prawie kryminalnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1939, nr 3, s. 264–273.

³¹ Wróblewski Bronisław, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.

współczesne jej cytowanie w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Wreszcie ostatnia z opracowanych przez niego prac – traktat o wojnie – nigdy nie doczekała się druku.

Kończąc fragment poświęcony dorobkowi Bronisława Wróblewskiego, trzeba jeszcze wskazać, że jego syn Jerzy podzielał zainteresowania ojca i był nie tylko wybitnym profesorem teorii prawa i twórcą koncepcji klaryfikacyjnej wykładni prawa, ale w latach 1981–1984 pełnił także funkcję rektora Uniwersytetu Łódzkiego.

Witold Świda

Spośród uczniów Bronisława Wróblewskiego, za kontynuatora jego myśli i metod badawczych uchodzi przede wszystkim profesor Witold Świda, który ukończył studia w 1924 r., doktoryzował się i habilitował na USB odpowiednio w latach 1927 i 1932. Pracę naukową na uniwersytecie łączył on z praktyką adwokacką. Swoją pracę doktorską poświęcił zagadnieniom pojedynku³², na ten temat opublikował także artykuł naukowy w wiodącym czasopiśmie prawniczym³³ oraz opracował hasło w *Encyklopedii Prawa Karnego*. Było to pierwsze prawnicze opracowanie tego tematu w XX w. i na tym można by zakończyć tę kwestię, gdyby nie fakt, że sam autor, tuż przed opublikowaniem pierwszego z tekstów, bynajmniej nie w celu przeprowadzenia badań metodą „obserwacji uczestniczącej”, stanął na ubitej ziemi do pojedynku na pistolety z innym aplikantem adwokackim. Powodem pojedynku był zatarg rozpoczęty na sali sądowej. O ile Świda chciał zakończyć pojedynek bezkrwawo – oddając strzał w powietrze³⁴, to intencje jego oponenta były zdecydowanie odmienne i starannie wycelowana kula o centymetr minęła aortę przyszłego rektora Uniwersytetu Wrocławskiego³⁵.

³² Świda Witold, *Pojedynek ze stanowiska polityki kryminalnej*, Wilno 1927. W przedmowie do wydanej drukiem pracy B. Wróblewski wskazuje, że jest ona odpowiedzią na pytania, sformułowane przez niego w tym kontekście w *Penologii*.

³³ Świda Witold, *Pojedynek w polskim Kodeksie Karnym*, „Głos Sądownictwa”, 1934, nr 7/8, s. 545–552.

³⁴ Tego rodzaju praktyka była potępiana przez autorów ówczesnie funkcjonujących kodeksów honorowych, jako niezgodna z samą ideą pojedynku, do którego nie musiało przecież w każdym wypadku dochodzić.

³⁵ W. Świda skierował do Jerzego Rawicza list, w którym opisał całą tę sytuację ze swojej perspektywy. Wskazał w nim także, że brał udział w procesie, o który chodziło w

Witold Świda, współorganizator Wydziału Prawa na Uniwersytecie Wrocławskim oraz jego rektor w latach 1959–1963, kontynuował pracę naukową rozpoczętą pod skrzydłami swego wileńskiego mistrza. Z jego dorobku naukowego obejmującego, poza opracowaniami monograficznymi i artykułami, także podręcznik prawa karnego i komentarz do *Kodeksu Karnego*, można wywnioskować, że nie porzucił on zainteresowań socjologicznych i poświęcał czas, podobnie jak Bronisław Wróblewski, takim zagadnieniom, jak resocjalizacja osób pozbawionych wolności oraz ich powrotowi do społeczeństwa. Świda wraz z innym uczniem Wróblewskiego, Igozem Andrejewem, uczestniczyli w pracach Komisji kodyfikacyjnej przygotowującej projekt *Kodeksu Karnego* z 1969 r. W komisji był on szczególnie ceniony za swój praktyczny pogląd na funkcjonowanie proponowanych instytucji³⁶. Świda był też pomysłodawcą utworzenia Ośrodków Przystosowania Społecznego (OPS), w którym recydywiści poddawani by byli resocjalizacji w tzw. systemie nadzoru ochronnego, przez okres 2–5 lat po ich zwolnieniu z zakładu karnego. Pomysł ten okazał się jednakże nieskuteczny, pierwszy, eksperymentalny OPS zlikwidowano, zaś problem resocjalizacji recydywistów pozostaje aktualny do dziś. Witold Świda zmarł we Wrocławiu 21 lutego 1989 r.

Warto podkreślić, że zainteresowania ojca prawem i socjologią podzielały także córki profesora: Zofia została profesorem prawa i sędzią Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, zaś Hanna – profesorem socjologii, tak popularnym, że pewien wdzięczny uczeń³⁷ poświęcił jej obszerne opracowanie monograficzne³⁸. Za kontynuatora myśli i podejścia badawczego Witolda Świdy, jak też i szkoły wileńskiej, uznawany jest prof. Tomasz Kaczmarek³⁹.

trakcie zatargu honorowego już po opracowaniu swej rozprawy doktorskiej. Por. Rawicz Jerzy, *Do pierwszej krwi*, Warszawa 1974, s. 325–340.

³⁶ W czasie obrad Komisji Świda, miał w zwyczaju, po zaprezentowaniu koncepcji nowego uregulowania przez referenta, zadawać pytanie o treści: „Kolego, a jak to będzie funkcjonowało w praktyce?”. Zazwyczaj okazywało się, że szanse na takie funkcjonowanie są niewielkie.

³⁷ Miałem okazję poznać go osobiście i wysłuchać historii o powstaniu książki.

³⁸ Czapięgo Dominik (opr.), *Hanna Świda-Ziemia. Uchwycić życie. Wspomnienia, dzienniki i listy 1930–1989*, Warszawa 2018.

³⁹ Por. Snarski Tomasz, *Wróblewski*, Sopot 2020, s. 94–95.

Inni uczniowie Bronisława Wróblewskiego

Losy uczestników szkoły wileńskiej po II wojnie światowej, która pozabawiła ją naukowego przewodnika, potoczyły się często w najbardziej zawiły sposób. Niezależnie od bardzo zróżnicowanych, niekiedy przeciwstawnych, ocen moralnych ich postępowania, niezmiennie wyróżnia ich wysoki poziom pracy naukowej. Asystent Wróblewskiego – Mikołaj Leonieni, który publikował jeszcze jako pracownik USB, związał się z Uniwersytetem Łódzkim, jest autorem wielu monografii związanych z takimi instytucjami, jak warunkowe umorzenie postępowania karnego czy warunkowe zawieszenie wykonania kary.

Na Uniwersytecie Warszawskim w 1964 r. profesurę uzyskał Igor Andrejew, pełniąc też w latach 1968–1975 funkcję Dyrektora Instytutu Prawa Karnego. Ten absolwent USB (1938) i uczestnik seminarium Wróblewskiego rozwijał doktrynę prawa karnego zwłaszcza w zakresie ustawowych znamion przestępstwa, był autorem i współautorem podręczników i komentarzy do *Kodeksu Karnego*, członkiem Komisji kodyfikacyjnej. Obraz tej wybitnej naukowej kariery został zmaćcony ujawnieniem w 1989 r. wiadomości o jego roli w sprawie generała Emila Fieldorfa „Nila”. Orzekł on mianowicie, jako sędzia Sądu Najwyższego, 20 października 1952 r. w sprawie rewizji od wyroku skazującego w spreparowanym procesie gen. Fieldorfa na karę śmierci i nie tylko (wraz z dwoma innymi członkami składu orzekającego) utrzymał karę w mocy, ale też wypowiedział się negatywnie w kwestii wniosku o ulaskawienie, złożonego przez ojca skazanego⁴⁰. Sprawa ta do tego stopnia zniszczyła wizerunek naukowy profesora Andrejewa, że obecnie powoływanie się na jego prace spotyka się niekiedy z ostrymi reakcjami czytelników. Trudno jednakże zaprzeczyć jego wkładowi w rozwój nauki prawa karnego. Jednym z licznych wychowanków Andrejewa jest wybitny polski prawnik, długoletni Pierwszy Prezes Sadu Najwyższego (1998–2010) prof. Lech Gardocki, który odziedziczone zapewne po szkole wileńskiej zainteresowanie polityką karną wyraził w wybitnej pracy *Zagadnienia teorii kryminalizacji*⁴¹.

⁴⁰ Por. Gardocki Lech, *Igor Andrejew (1915–1995)*, „Studia Iuridica”, XXXIV, 1997, s. 218.

⁴¹ Gardocki Lech, *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990.

Pozytywną ocenę moralną, w odróżnieniu od Igora Andrejewa, wystawia się profesorowi Stanisławowi Stommie, także uczniowi Wróblewskiego. Był on publicystą, opozycjonistą i parlamentarzystą, związanym z Uniwersytetem Jagiellońskim i środowiskiem opozycjonistów krakowskich, uczestnikiem obrad „Okrągłego Stołu” i marszałkiem seniorem Senatu I kadencji.

Podsumowanie

W latach 1921–1939 na USB powstała i funkcjonowała szkoła naukowa prawa karnego, w której pierwszoplanową rolę odgrywał prof. Bronisław Wróblewski. Podejście badawcze reprezentowane przez osoby zaliczane do przedstawicieli tej tzw. szkoły wileńskiej prawa karnego dalekie jest od czysto dogmatycznego. Charakteryzuje je korzystanie z dorobku socjologii i teorii prawa oraz zainteresowanie takimi dziedzinami, jak filozofia czy polityka kryminalna. Z wileńskiej szkoły prawa karnego wyszło kilku profesorów prawa karnego, którzy nie tylko połączyli działalność naukową z piastowaniem wysokich stanowisk na uniwersytetach i w sądach, ale także potrafili wychować kolejne pokolenie naukowców.

Wileńska szkoła prawa karnego nie zanikła, można wręcz stwierdzić, że zainteresowanie nią wciąż wzrasta, o czym świadczą liczne publikacje na ten temat wydane w ostatnich latach, uzupełnia je także niniejsza praca.

Bibliografia

- Andrejew Igor, *Miejsce twórczości Bronisława Wróblewskiego w rozwoju nauk prawnych*, „Studia Prawnicze”, 1983, z. 3, s. 3–8.
- Balcerzak Michał, *O wileńskiej szkole prawa międzynarodowego (1919–1939)*, [w:] *Polska nauka prawa międzynarodowego: dziedzictwo przeszłości i wyzwania współczesności*, Anna Przyborowska-Klimczak, Wojciech Staszewski, Paulina Krukowska-Siembida [i in.] (red.), „Źródła i Monografie / Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”, vol. 525, Lublin 2022, s. 177–208.
- Czapigo Dominik (opr.), *Hanna Świda-Ziemia. Uchwycić życie. Wspomnienia, dzienniki i listy 1930–1989*, Warszawa 2018.
- Frieze Donna-Lee (red.) *Nieoficjalny. Autobiografia Rafała Lemkina* (tłum. Hanna Janowska), Warszawa 2018.
- Gardocki Lech, *Zagadnienia teorii kryminalizacji*, Warszawa 1990.
- Gardocki Lech, *Igor Andrejew (1915–1995)*, „Studia Iuridica”, XXXIV, 1997, s. 217–218.
- Glaser Stefan, *Polskie prawo karne w zarysie*, Kraków 1933.

- Glaser Stefan, *Polski proces karny w zarysie wraz z prawem o ustroju sądów powszechnych*, Kraków 1934.
- Glaser Stefan, *O wymogach rewizji i aresztu na tle sprawy prof. Stanisława Kota*, odbliska z „Głosu Prawa” (Lwów) 1938, nr 1–2, 1938.
- Glaser Stefan, *Urywki wspomnień*, Londyn 1974.
- Juchniewicz Tadeusz, Pluta Przemysław, Witold Świda. *Przyczynek do dziejów wileńskich przyszłego Rektora Uniwersytetu Wrocławskiego*, „Rocznik SNPL”, Wilno, Litwa, 2018, T. 18, s. 439–450.
- Mycielski Andrzej, *Chwile czasu minionego*, Kraków 1976.
- Mycielski Andrzej, *Fikcjonalizm w prawie i nauce prawa*, [w:] *Ogólna nauka o prawie. Studia pod redakcją prof. Bronisława Wróblewskiego*, Wróblewski Bronisław (red.), Tom II, Nakładem Koła Filozoficznego Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1936, s. 1–79.
- Opalek Kazimierz, Wolter Władysław, *Historia nauki polskiej w monografiach, XVII b – Nauka filozofii prawa i prawa karnego w Polsce*, Kraków 1948.
- Opalek Kazimierz, Wolter Władysław, *Nauka filozofii prawa i prawa karnego w Polsce*, [w:] *XVII Tom, Historia nauki polskiej w monografiach*, Kraków 1948, s. 30.
- Rawicz Jerzy, *Do pierwszej krwi*, Warszawa 1974.
- Snarski Tomasz, *Wróblewski*, Sopot 2020.
- Supruniuk Anna, Supruniuk Mirosław Adam, *Nauki prawne w Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1944*, [w:] *Nauki historycznoprawne w polskich uniwersytetach II Rzeczypospolitej*, Magdalena Pyter (red.), Lublin 2008.
- Świda Witold, *Pojedynek ze stanowiska polityki kryminalnej*, Wilno 1927.
- Świda Witold, *Pojedynek w polskim Kodeksie Karnym*, „Głos Sądownictwa”, 1934, nr 7/8, s. 545–552.
- Święcicki Andrzej, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego i jego spuścizna*, [w:] *Z dziejów Almae Matris Vilnensis. Księga pamiątkowa ku czci 400-lecia założenia i 75-lecia wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Ludwik Piechnik, Kazimierz Puchowski (red.), Kraków 1996.
- Tarkowski Mikołaj, *Prawo publiczne na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, „Zeszyty Prawnicze UKSW”, 2009, nr 9/1, s. 191–217.
- Tarkowski Mikołaj, *Rada Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939)*, „Studia Iuridica Toruniensia”, 2010, t. VII, s. 105–128.
- Tarkowski Mikołaj, *Wydział Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w latach 1919–1939*, Gdańsk 2015.
- Wąsowicz Marek, *Nurt socjologiczny w polskiej myśli prawnokarnej*, Warszawa 1989.
- Wróblewski Bronisław, *Przestępstwa thumu*, Wilno 1922.
- Wróblewski Bronisław, *Wstęp do polityki kryminalnej*, Wilno–Lida–Oszmiana–Wilejka Pow., 1922.
- Wróblewski Bronisław, *Penologia. Socjologia kar*, T. I–II, Wilno 1926.
- Wróblewski Bronisław, *Ideologia korporacyj akademickich*, Wilno 1928.
- Wróblewski Bronisław, *Zarys polityki karnej*, Wilno 1928.
- Wróblewski Bronisław, *Rationalisation téléo – évolutive des peines* (extrait de la Revue de Droit Pénal et de Criminologie, Mai 1928).
- Wróblewski Bronisław, *Ujednostajnienie prawa karnego*, Wilno 1929.

Artykuły naukowe

- Wróblewski Bronisław, *Principes fondamentaux de la politique pénale* (Extrait des Etudes Criminologiques), Paris 1930.
- Wróblewski Bronisław, *Patronat więzienny w Wilnie*, Wilno 1931.
- Wróblewski Bronisław, *Studia z dziedziny prawa i etyki*, Warszawa 1934.
- Wróblewski Bronisław, *Cześć, godność, honor*, Odbitka z t. VII „Rocznika Prawniczego Wileńskiego”, Wilno 1936.
- Wróblewski Bronisław (red.), *Ogólna nauka o prawie. Studia pod redakcją prof. Bronisława Wróblewskiego*, Tom I, Nakładem Koła Filozoficznego Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1936.
- Wróblewski Bronisław (red.), *Ogólna nauka o prawie. Studia pod redakcją prof. Bronisława Wróblewskiego*, Tom II, Nakładem Koła Filozoficznego Studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1936.
- Wróblewski Bronisław, *Naukowa racjonalizacja w prawie kryminalnym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1939, nr 3, s. 264–273.
- Wróblewski Bronisław, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.
- Żukowski Przemysław Marcin, *Bronisław Wróblewski – Stefan Glaser. Sprawa katedr prawa i procesu karnego na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa”, 2021, 14 (3), s. 331–354.

Wilno School of Criminal Law

Summary

Scientific activity, publications and thoughts of professors working on the Faculty of Law and Social Sciences of Stephen Báthory University in Wilno during the 1919–1939 period are still popular among modern scientists as well as practicing lawyers. In recent years even an increase of such interest can be observed. This article presents the most important persons of Wilno school of criminal law, their scientific interests, and the specific scientific approach that discerned the criminal law specialists from USB from others working in different universities in Poland. This article, recently published, corresponds with others that show a specific renaissance of interest in Wilno school of criminal law.

Keywords: Stephen Báthory University in Wilno, Faculty of Law and Social Sciences, Bronisław Wróblewski, Stefan Glaser, Witold Świda, Igor Andrejew, Mikołaj Leonieni, criminal law, criminal procedure, history of academia, history of law

Vilniaus baudžiamosios teisės mokykla

Santrauka

Stepono Batoro Universiteto Teisės ir Socialinių mokslų fakulteto darbuotojų mokslinė veikla 1919–1939 metais, jų publikacijos bei pažiūros kelia nemažėjantį šiuolaikinių mokslininkų ir praktikuojančių teisininkų susidomėjimą. Pastaraisiais metais stebimas to susidomėjimo didėjimas. Pranešime parodomos svarbiausios Vilniaus baudžiamosios tei-

sės mokyklos asmenybės, jų mokslinės veiklos sritys, mokslinio tyrimo specifika, išskirianti Stepono Batoro Universiteto baudžiamosios teisės mokslininkus iš kitų šios srities specialistų, veikiančių kituose mokslo centruose. Pristatomas pranešimas, kaip ir eilė kitų tekstų publikuotų pastaraisiais metais, parodo susidomėjimo Vilniaus baudžiamosios teisės mokyklos veikla renesansą.

Raktažodžiai: Vilniaus Stepono Batoro universitetas, Teisės ir Socialinių mokslų fakultetas, Bronisław Wróblewski, Stefan Glaser, Witold Świda, Igor Andrejew, Mikołaj Leonieni, teisė ir baudžiamasis procesas, mokslo istorija, teisės istorija

Wileńska szkoła prawa karnego

Streszczenie

Działalność naukowa oraz publikacje i poglądy pracowników Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie z okresu 1919–1939 cieszą się nie-
słabającym zainteresowaniem współczesnych naukowców i prawników praktyków. W
ostatnich latach daje się zaobserwować wzrost tego zainteresowania. W artykule zapre-
zentowane są najważniejsze postacie wileńskiej szkoły prawa karnego, ich zainteresowa-
nia naukowe a także specyfika podejścia naukowego, jakie wyróżniało karnistów rodem
z USB na tle pozostałych specjalistów z tej dziedziny działających w innych ośrodkach
naukowych. Artykuł wpisuje się w szereg innych, opublikowanych w ostatnich latach
tekstów, wskazujących na swoisty renesans zainteresowania wileńską szkołą prawa kar-
nego.

*Słowa kluczowe: Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, Wydział Prawa i Nauk Społecz-
nych, Bronisław Wróblewski, Stefan Glaser, Witold Świda, Igor Andrejew, Mikołaj Leo-
nieni, prawo i proces karny, historia nauki, historia prawa.*